

RAZLIKE MALOLJETNIH DELINKVENATA U DEVIJANTNOM PONAŠANJU U POSTPENALNOM RAZDOBLJU S OBZIROM NA SPOL I TEŽINU ZAVODSKE MJERE¹

Milko Mejovšek

Vladimira Žakman—Ban

Fakultet za defektologiju

Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.58

Prispjelo: 10. 05. 1986.

SAŽETAK

Na uzorku od 838 maloljetnih delinkvenata koji su od g. 1972. do 1975. otpušteni iz odgojnih ustanova i domova za preodgoj na teritoriju SR Hrvatske programima MANOVA i DISCRM, analiziraju se razlike u devijantnom ponašanju u postpenalnom razdoblju (koji se za sve ispitanike kretao u granicama između 4 i 8 godina) s obzirom na spol i težinu zavodske mjere.

Dobiveni rezultati pokazuju da je uspješnost resocijalizacije osoba muškog spola manja, ali da razlike između spolova uvjetovane sociološkim i kulturološkim faktorima nisu dovoljno respektirane u istraživanjima ove problematike. Očito je da kriminalitet žena ima svoje specifičnosti, te treba očekivati promjene njegove učestalosti i oblika. Zbog malog broja istraživanja tog problema i njihove opterećenosti tradicionalizmom potrebno je intenzivnije bavljenje ovim područjem.

Uspješnost resocijalizacije ispitanika otpuštenih iz odgojnih ustanova, u cjelini gledano, veća je, što je u skladu s dosadašnjima istraživanjima.

1. UVOD

Udio maloljetnih osoba ženskog spola (slično je i s punoljetnim osobama) u vršenju krivičnih djela mnogo je manji od udjela osoba muškog spola (kako se može zaključivati na temelju presuđenog kriminaliteta). Prema dostupnim podacima presuđeni se kriminalitet kreće oko 10% (npr. Jašović, 1978; Singer i dr., 1980). U ukupnoj populaciji osoba osuđenih na kazne lišenja slobode, omjer između žena i muškaraca kreće se 1:10 (uz znatnija odstupanja) i to prema statističkim podacima (Šeparović, 1981). Delinkvencija osoba muškog spola češća je i u maloljetničkoj delinkvenciji.

Kriminalitet osoba ženskog spola u literaturi tretira se marginalno, vjerojatno stoga što je do sada bio manje uočljiv; prostucija nije krivično—pravno sankcionirana (u praksi se eventualno prekršajno kažnjava), a i drugi oblici socijalno—patološkog ponašanja teže se registriraju. U krivičnim djelima protiv dostojanstva ličnosti i morala (uz izuzetke) osobe ženskoga spola praktično ne mogu biti okrivljene.

Često se ističe i specifična struktura ženskog kriminaliteta koja se očituje u tipičnim krivičnim djelima osoba ženskog spola (čedomorstvo, nezakoniti pobačaj i sl.), kao i u isticanju krivičnih djela protiv časti i ugleda, većoj sklonosti k saučesništvu, nego neposrednom organiziranju i izvr-

¹ Rad je realiziran u okviru projekta "Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske" na Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

šavanju krivičnih djela, a također i u navođenju na krivično djelo (Milutinović, 1969).

Naravno, tretiranjem problematike ženskog kriminaliteta, naročito u ranijem razdoblju, provlače se i klišeji o socijalnoj i spolnoj ulozi žene, te njezinim "specifičnim i posve određenim, čak urođenim predispozicijama i karakteristikama" ličnosti. Može se tvrditi da odsutnost znanstvene metodologije na kojoj bi bila temeljena takva istraživanja daje slobodu za različite spekulacije i uvijek iznova afirmaciju predrasuda.

Uz biološke i psihološke razlike, za objašnjavanje razlika u kriminalitetu muškaraca i žena ključne su sociološko-kulturološke razlike, koje uglavnom proizlaze i iz učenja spolnih uloga od najranijeg djetinjstva, a učvršćuju se postojećim socijalnim, pa i ekonomskim statusom žene i posve specifičnim zahtjevima koje pred nju postavlja mikro i makro socijalna sredina.

U onim zemljama u kojima se izjednačuje društveni položaj žene s društvenim položajem muškarca, ženski kriminalitet raste i približava se po strukturi sve više muškom kriminalitetu (Milutinović, 1969). To je posve jasan dokaz da se specifičnosti ženskog kriminaliteta ne mogu tumačiti samo tobožnjim "urođenim, ženskim sklonostima" i "slabostima". Prema tome, ne može se prihvatiti mišljenje koje se provlači kroz djela mnogih autora, da je kriminalitet samo ekscenno i sporadično "ženska pojava".

Na temelju iznesenog može se izreći parcijalni zaključak da su razlike u učestalosti i strukturi kriminaliteta žena u funkciji podjele socijalnih uloga (Eisenberg, 1979). Upravo s promjenama u socijalnoj

ulozi žena u suvremenom društvu mogu se očekivati i promjene u razvoju kriminaliteta.

Tamne brojke ženskog kriminaliteta su veće. Žene su još uvijek manje uključene u društveni život, kreću se više u "zatvorenim prostorima". Razni autori skloni su tumačenjima da su krivična djela žena manje uočljiva ili pak da žene vrše neznatne delikte koje je teže otkriti (npr. sitne krađe u robnim kućama; Eisenberg, 1979).

Mnogi autori, baš kada je riječ o pojavi "ženskog kriminaliteta", apostrofiraju biološke faktore, te ističu kao moguće uzroke kriminalnog, devijantnoga ponašanja (s obilježjima agresivnosti koja se ne smatra "ženskim svojstvom") žena, one koje proizlaze (uz one koje su jednaki za svako kriminalno ponašanje) iz specifičnosti ženine biološko-fiziološke strukture (npr. metabolički menstrualni val, klimakterij, trudnoća i sl.; Šeparović, 1981).

Krivična djela nasilja, kada su počinio- ci žene, pokazuju stabilnost bez obzira na manji ili veći opći broj djela nasilja u pojedinoj zemlji, kao i bez obzira na položaj žena u nekoj socijalnoj sredini (Ferracuti i Newman, 1974), što bi upućivalo na relativno veći značaj bioloških i psiholoških faktora prema sociološkim u objašnjavanju razlika u vršenju krivičnih djela protiv života i tijela, između žena i muškaraca. Ostaje otvoreno pitanje, da li se sa sigurnošću može tvrditi da će se takav trend potvrditi s obzirom na očekivane promjene u društvenom položaju žene (koje će inicirati promjene i u svim ostalim aspektima njezina života) i neće li doći do uočljivih razlika upravo u strukturi krivičnih djela nasilja kada su počinio- ci žene, osobito u gradskim aglomeracijama? U novije se vrijeme primjećuje trend stvaranja maloljet-

ničkih gangova, a djevojke se protiv svoje tradicionalne uloge bune tako što prihvaćaju obrasce "muškog delinkventnog ponašanja" — zavisne su uvelike od delikventne grupe, sudjeluju u krađama, tučama i pijankama (Willson, 1978; prema Brake).

Na ovom se mjestu čini potrebnim istaknuti problem nekritičkog preuzimanja rezultata (a posebno njihove interpretacije) istraživanja koja se odnose na probleme ženskog kriminaliteta i institucionalnog tretmana maloljetnih i punoljetnih osoba ženskog spola, koja su provodena ili se provode u zemljama s drukčijim društveno—ekonomskim sistemima. Ne samo da su instrumentariji za takva istraživanja konstruirana u skladu s društvenim, političkim i ekonomskim položajem žena u tim zemljama, nego su i rezultati u skladu s tim analizirani i interpretirani.

U sklopu projekta "Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske" istraživane su u postpenalnom razdoblju razlike prema spolu maloljetnih delinkvenata u autoritarizaciji (Mejovšek, 1985 a), socijalnim stavovima (Mejovšek, neobjavljen rad) i prostoru efikasnosti resocijalizacije (Uzelac, 1982, Žakman—Ban, 1985). Utvrđen je viši autoritarizam i superego osoba ženskog spola, što je objašnjeno razlikama u procesu socijalizacije osoba različitog spola; u kojem se od osoba ženskog spola očekuje veća submisivnost u odnosu prema socijalnim standardima ponašanja; također je prepostavljen i jači utjecaj zavodskog tretmana na osobe ženskog spola, kao i jače doživljavanje odgovornosti kod osoba ženskog spola osnivanjem vlastite obitelji u postpenalnom razdoblju. Osobe ženskog spola postižu slabiju resocijalizaciju u postpenalnom razdoblju ako se kao kriterij uz-

mu varijable školovanja, zapošljavanja i uključivanja u organizirane oblike provođenja slobodnog vremena, a bolju od osoba muškog spola kada su kriteriji uspješnosti resocijalizacije klasičnog tipa: prekršajna aktivnost, kriminalna aktivnost i socijalno—patološko ponašanje. Navedeni kriteriji, međutim, nisu jednako upotrebljivi za osobe različitog spola, ako se uzmu u obzir razlike koje nastaju pod utjecajem raznih socioloških činilaca, a koji s devijantnim ponašanjem nisu u neposrednoj vezi. Rezultati idu u prilog tvrdnji da se ni u novijim istraživanjima ne vodi dovoljno briga o sociološkim činiocima koji predominantno utječu na manifestiranje razlika među spolovima, pa tako i s obzirom na kriminalitet i sve što je uz njega vezano.

Istraživanja uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnih počinitelja krivičnih djela u našoj zemlji pokazuju da su veći uspjeh u resocijalizaciji u postpenalnom razdoblju postigli oni maloljetni delinkventi koji su bili podvrgnuti tretmanu u odgojnim ustanovama od onih u domovima za preodgoj (Dobrenić, Kovačević, Momirović i Singer, 1972; Kovačević, Singer i Momirović, 1974; Hošek, Momirović, Singer, 1974; Uzelac, 1982; Mejovšek, neobjavljeni rad). U domove za preodgoj upućuju se oni maloljetnici koji žive u vrlo teškim obiteljskim prilikama, koji imaju ozbiljnije poremećaje u ličnosti i koji su po pravilu počinili i teža krivična djela. Kako se s njihovom užom socijalnom sredinom u koju se vraćaju nakon tretmana uglavnom vrlo malo radi, i rezultati su neznatni, i kako sam tretman u koji je maloljetnik uključen u ustanovi ima niz nedostataka na koje se nadovezuje i vrlo manjak postpenalni tretman, očigledni su razlozi manje efikasnosti resocijalizacije ovih maloljetnika.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja sastoji se u utvrđivanju razlika u devijantnom ponašanju u postpenalnom razdoblju osoba muškog i ženskog spola koje su kao maloljetni delinkventi bile podvrgnute tretmanu u odgojnim ustanovama i domovima za preodgoj. Skup varijabli pomoću kojih je ispitano devijantno ponašanje ispitanika pripada tzv. klasičnim mjerama uspješnosti resocijalizacije, jer se radi o krivičnoj i prekršajnoj aktivnosti i socijalno–patološkom ponašanju.

Na temelju postojećih spoznaja može se pretpostaviti da će devijantno ponašanje u postpenalnom razdoblju biti najviše izraženo kod onih osoba muškog spola koje su bile upućene u dom za preodgoj, a najmanje kod onih osoba ženskog spola koje su boravile u odgojnoj ustanovi.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika izvučen je iz populacije maloljetnih delinkvenata koji su otpušteni iz odgojnih ustanova i domova za preodgoj na teritoriju SR Hrvatske u vremenu od 1.1.1972. do 31.12.1975. godine. Ukupan uzorak sastoji se od 838 ispitanika za koje su u postpenalnom razdoblju nakon zavodskog tretmana prikupljeni podaci o devijantnom ponašanju. Postpenalno razdoblje za sve ispitanike kretalo se u granicama između 4 i 8 godina.

U ovom radu formirana su 4 subuzorka, i to prema spolu i težini zavodske mjere. Efektivni subuzoraka su ovi:

1. Žene – odgojna ustanova, N = 106
2. Žene – dom za preodgoj, N = 40
3. Muškarci – odgojna ustanova N = 354
4. Muškarci – dom za preodgoj, N = 338

3.2. Uzorak varijabli

Varijable kriminalne i prekršajne aktivnosti i socijalno–patološkog ponašanja preuzete su iz anketnog lista VE koji su konstruirali članovi Odsjeka za socijalnu pedagogiju Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

1. KRIDJE – Da li je bilo prijava javnom tužilaštvu zbog počinjenih krivičnih djela u postpenalnom razdoblju?
 1. više od deset puta
 2. šest do deset puta
 3. četiri do pet puta
 4. tri puta
 5. dva puta
 6. jedamput
 7. nije
2. PROTEK – Vrijeme proteklo od završetka tretmana do prvog počinjenoga krivičnoga djela u postpenalnom razdoblju
 1. do 6 mjeseci
 2. do godine dana
 3. do 2 godine
 4. do 3 godine
 5. do 4 godine
 6. do više od 4 godine
 7. nije bilo krivičnih djela
3. KRIMAK – Kriminalna aktivnost u postpenalnom razdoblju
 1. prije nije činio krivična djela, sada ih čini
 2. prije je činio krivična djela i sada ih čini

3. prije nije činio krivična djela, ni sada ih ne čini
 4. prije je činio krivična djela, sada ih ne čini
4. VRSTA — Vrsta kriminalne aktivnosti u postpenalnom razdoblju
1. i ranije i sada čini raznovrsna krivična djela
 2. sada čini raznovrsna
 3. čini istovrsna kao ranije
 4. ne čini krivična djela
5. PREKRS — Broj prekršaja u ispitivanom postpenalnom razdoblju
1. više od tri
 2. tri
 3. dva
 4. jedan
 5. niti jedan
6. PRIPRE — Da li je i prije tretmana bilo prekršaja
1. više od tri
 2. tri
 3. dva
 4. jedan
 5. niti jedan
7. POZIV — Da li je ispitanik u postpenalnom razdoblju pozivan od organa gonjenja, iako nije bilo recidiva niti prekršajnih sankcija?
1. više od tri puta
 2. tri puta
 3. dva puta
 4. jedanput
 5. nije pozivan
8. ALKOHOL — Prekomjerno trošenje alkohola
1. prije nije pio, sada pije
 2. prije je pio i sada pije
 3. prije nije pio, ni sada ne pije
 4. prije je pio, sada ne pije
9. SKIT — Skitnja
1. prije se nije skitao, sada se skiće
 2. prije se skitao i sada se skiće
 3. prije se nije skitao, ni sada se ne skiće
 4. prije se skitao, sada se ne skiće
10. PROSJA — Prosjačenje
1. prije nije prosjačio, sada prosjači
 2. prije je prosjačio i sada prosjači
 3. prije nije prosjačio, ni sada ne prosjači
 4. prije je prosjačio, sada ne prosjači
11. PROSTI — Prostitucija
1. prije nije bilo, sada je prisutno
 2. prije bilo i sada je prisutno
 3. prije nije bilo, nema ni sada
 4. prije bilo, sada nema
12. KRETA — Kretanje u krugu prostitutki i svodnika
1. prije nije, sada se kreće
 2. prije se kretao i sada se kreće
 3. prije se nije kretao, ni sada ne
 4. prije se kretao, sada ne
13. BESPOS — Besposličarenje
1. prije nije besposličario, sada besposličari
 2. prije je besposličario i sada besposličari
 3. prije nije besposličario, ni sada ne
 4. prije je besposličario, sada ne
14. VERBAG — Verbalna agresivnost
1. prije nije bio verbalno agresivan, sada jest
 2. prije je bio verbalno agresivan i sada je
 3. prije nije bio verbalno agresivan, nije ni sada
 4. prije bio verbalno agresivan, sada nije

15. FIZAG – Fizička agresivnost
1. prije nije bio fizički agresivan, sada jest
 2. prije je bio fizički agresivan i sada je
 3. prije nije bio fizički agresivan, nije ni sada
 4. prije je bio fizički agresivan, sada nije
16. NARKOM – Narkomanija
1. prije nije uzimao droge, sada uzima
 2. prije uzimao droge i sada uzima
 3. prije nije uzimao droge, ni sada ne uzima
 4. prije uzimao droge, sada ne uzima
17. TAPKAR – "Tapkarenje"
1. prije nije "tapkario", sada "tapkari"
 2. prije "tapkario" i sada "tapkari"
 3. prije nije "tapkario", ni sada ne
 4. prije "tapkario", sada ne
18. DEVIJA – Odnos prema devijantnim grupama
1. prije nije pripadao, sada pripada
 2. prije je pripadao i sada pripada

3. prije nije pripadao, ni sada ne pripada
4. prije je pripadao, sada ne pripada

3.3. Metode obrade podataka

Prikupljeni podaci obrađeni su na elektroničkom računalu pomoću multigrupne diskriminativne analize (Cooley i Lohnes, 1971). Primijenjeni su programi MANOVA i DISCRM.

Program MANOVA testira jednakost raspršenja unutar grupa ispitanika i značajnost udaljenosti centroida grupa (multivarijatna analiza varijance), a također i razlike ispitanika prema pojedinim varijablama (univarijatna analiza varijance).

Program DISCRM izračunava diskriminativne funkcije, testira njihovu značajnost pomoću kanoničkih korelacija sa skupovima artificijelnih varijabli, koji maksimalno separiraju grupe, kao i centroide grupa u prostoru standardnih diskriminativnih funkcija.

Tablica 1.

Univarijatna analiza varijance

Varijabla	F	Q	\bar{X}_{zou}	\bar{X}_{zdp}	\bar{X}_{mou}	\bar{X}_{mdp}
1. KRIDJE	20.03	.0000	.44	.39	.09	-.28
2. PROTEK	16.15	.0000	.41	.33	.08	-.25
3. KRIMAK	1.95	.1189	-.05	.37	-.02	.00
4. VRSTA	13.70	.0000	.40	.24	.07	-.23
5. PREKRS	20.59	.0000	.54	.61	-.05	-.19
6. PRIPRE	13.10	.0000	.39	-.02	.10	-.23
7. POZIV	22.99	.0000	.54	.38	.06	-.28
8. ALKOHO	2.28	.0768	.16	.27	-.03	-.05
9. SKIT	2.50	.0569	.06	.36	.01	-.07
10. PROSJA	.73	.5400	-.08	-.05	.06	-.03
11. PROSTI	3.02	.0284	-.07	.45	.00	-.03
12. KRETA	3.53	.0146	-.03	.50	-.03	-.01
13. BESPOS	3.06	.0270	.03	.45	-.05	-.01
14. VERBAG	3.93	.0087	-.02	.51	.01	-.06
15. FIZAG	.98	.5994	.11	.16	-.01	-.04
16. NARKOM	.35	.7919	.06	-.10	-.02	.02
17. TAPKAR	1.29	.2768	-.16	-.11	.03	.03
18. DEVIJA	2.88	.0342	-.23	.25	.01	.03

Ndf1 = 3, Ndf2 = 834

F – vrijednost F – testa

Q – vjerojatnost

 \bar{X} – aritmetička sredina

Ndf – broj stupnjeva slobode

Tablica 2.

Značajnost diskriminativnih funkcija

Odstra- njen ko- rijen	C	C ²	Hi-kvadrat	NDF	Q	% traga od D	% traga od R
0	.423	.179	227	54	.0000	73.42	10.48
1	.230	.053	64	34	.0018	18.74	9.35
2	.151	.023	19	16	.2675	7.84	6.50

Odstupanje varijanci grupa

 (H_1) F = 3.65 Q = .0000
Ndf₁ = 513 Ndf₂ = 66203

Udaljenost centroida grupa

 (H_2) F = 4.35 Q = .0000
Ndf₁ = 54, Ndf₂ = 2435

C – koeficijent kanoničke korekcije

C² – kvadrat koeficijenta kanoničke korekcije

Tablica 3.

Struktura diskriminativnih funkcija		
Varijabla	1	2
1. KRIDJE	-.584	-.229
2. PROTEK	-.531	-.186
3. KRIMAK	.022	-.341
4. VRSTA	-.501	-.128
5. PREKSRS	-.522	-.603
6. PRIPRE	-.491	-.132
7. POZIV	-.633	-.272
8. ALKOHO	-.146	-.281
9. SKIT	-.125	-.298
10. PROSJA	.015	.121
11. PROSTI	-.003	-.381
12. KRETA	.001	-.467
13. BESPOS	-.032	-.449
14. VERBAG	-.067	-.423
15. FIZAG	-.111	-.159
16. NARKOM	-.014	.053
17. TAPKAR	.122	.139
18. DEVIJA	.162	-.183

Tablica 4.

Centroidi grupa		
	1	2
ŽOU	-.895	-.035
ŽDP	-.137	-.961
MOU	-.116	.139
MDP	.419	-.021

4. REZULTATI I INTERPRETACIJA

U skupu varijabli koje su mjere kriminalne i prekršajne aktivnosti, uz izuzetak varijable KRIMAK, postoje statistički značajne razlike između subuzoraka ispitanika (Tablica 1). Aritmetičke sredine varijabli po grupama maloljetnih delinkvenata ukazuju na nepovoljniji položaj osoba muškog spola, i to posebno onih koje su bile u tretmanu u domu za preodgoj. Odsutnost statistički značajne razlike između grupa ispitanika u varijabli KRIMAK može se interpretirati kao podjednaka efikasnost tretmana za sve četiri grupe, ili pod uvjetom da se zanemari učestalost kriminalne aktivnosti u potpenalnom razdoblju kada je ona prisutna. Na temelju statistički značajnih razlika u varijablama

koje mjere učestalost krivične aktivnosti u postpenalnom razdoblju (KRIDJE) i vrijeme nakon tretmana do prvog počinjenoga djela (PROTEK) postoji razlika između grupa ispitanika na štetu ispitanika muškog spola, i to posebno onih koji su bili podvrgnuti tretmanu u domu za preodgoj. Međutim, jasno je da osobe muškog spola kada recidiviraju, to čine u kraćem vremenskom razmaku nakon tretmana i u znatno većoj učestalosti. Da li se ta razlika može pripisati različitom utjecaju tretmana na pripadnike različitog spola ili se radi o utjecaju svih onih činilaca, u prvom redu sociološke prirode, koje pogoduju povišenom kriminalitetu muških osoba? Čini se da je posljednje objašnjenje vjerojatnije. Takvi su rezultati u skladu sa navedenim novijim istraživanjima ove problematike.

U skupu varijabli socijalno—patološkog ponašanja, univarijatne analize varijance prema pojedinim varijablama pokazuju značajno odstupanje grupa ispitanika u: prostituciji, kretanju u krugu prostitutki i svodnika, besposličarenju, verbalnoj agresivnosti i pripadnosti devijantnim grupama. U usporedbi s prethodnim blokom varijabli (krivične i prekršajne varijable), uočava se znatnija prisutnost ovih oblika ponašanja u osoba ženskog spola².

Pomalo začuđuje da razlika postoji u verbalnoj, a ne i u fizičkoj agresivnosti, iako se iz aritmetičkih sredina može zapaziti da je opravdano očekivati veću fizičku agresivnost u osoba muškog spola. U verbalnoj agresivnosti iznad očekivanja visoko mjesto zauzimaju osobe ženskog spola koje su boravile u odgojnoj ustanovi, dok u pripadnosti devijantnim grupama zauzimaju čak najnepovoljniju poziciju kada se komparira predpenalno i postpenalno razdoblje. Ovdje se čini zanimljivim iznijeti određena zapažanja putem analize sudskih spisa da se delinkvencija žena nikako ne može svesti na seksualne prekršaje s obzirom na to da djevojke trpe dvostruku stigmatizaciju: i kao delinkventi i kao osobe sklone promiskuitetu, pa zbog toga razvijaju sliku "tvrdoće", "nadmoćnosti" "sa željom za ravnopravnim sudjelovanjem u tučama" (Smith, 1978; prema Brake, 1985). Analizirajući dobivene rezultate, posve je jasno da su neki oblici socijalno—patološkog ponašanja u zaista čvrstoj vezi sa spolom, jer je njihovom biću imanentan određen biološko—fiziološki status, a u svakom su slučaju i u vezi s dominantnim vrijednosnim sistemom u seksualnosti,

koji negirajući ženu kao punopravno seksualno biće i ravnopravnog partnera, stvaraju osnove za trgovanje upravo tom negiranim seksualnošću. "Mada su seksualni objekti, otvorena i izražajna seksualnost ženama je zapravo osporena. Utoliko što je seksualni objekt, roba, ona je seksom umanjena" (Willis, 1978, i prema Brake, 1985). Tretirajući prema tome, problematiku tretmana ženskih osoba, a prije svega uspješnosti resocijalizacije, prijeko je potrebno respektirati i specifične zahtjeve mikro i makro sredine koji se postavljaju pred osobu ženskog spola, a uvjetovani su preishodno njezinom socijalnom i spolnom ulogom. Može se stoga realno pretpostaviti da je ženska osoba u postpenalnom razdoblju mnogo izloženija negativnim posljedicama stigmatizacije, između ostalog, i u vezi s boravkom u odgojnoj instituciji, te na taj način upućena na užu sredinu koja je prihvaća, a često je i sama kontaminirana određenim oblicima socijalno—patoloških pojava.

Može se, ipak, reći da se verbalna agresivnost i pripadnost devijantnim grupama smatra blažim oblikom devijantnog ponašanja, jer se verbalno očitovana agresivnost često "ne realizira", a devijantne grupe u ovom slučaju su po pravilu grupe osoba neprimjerena i asocijalna ponašanja, a vrlo rijetko grupe organiziranih kriminalaca.

Rezultati diskriminativne analize pokazuju da dvije diskriminativne funkcije značajno separiraju subzorku ispitanika u diskriminativnom prostoru koji omeđuju krivične, prekršajne i socijalno—patološke varijable (Tablica 2). Prva diskriminativna funkcija sadrži više od dvije trećine ukupne

² U analizi aritmetičkih sredina subzorka ispitanika treba voditi računa o tome da su aritmetičke sredine u subzorku osoba ženskog spola koje su bile uključene u tretman u domu za preodgoj zbog njihova vrlo malog broja, pretjerano pomaknute od .00.

diskriminativne varijance, a u faktorskom smislu obje diskriminativne funkcije su osrednije definirane.

Obje diskriminativne funkcije negativno su usmjerene: prva k povećanoj kriminalnoj i prekršajnoj aktivnosti u postpenalnom razdoblju, a druga k povećanoj socijalno—patološkoj aktivnosti u postpenalnom razdoblju (Tablica 3). Prema tome, prva diskriminativna funkcija separira grupe ispitanika u postpenalnom razdoblju na temelju težih devijacija, a druga diskriminativna funkcija na temelju blažih devijacija od postojećih socijalnih standarda ponašanja.

U dvodimenzionalnom diskriminativnom prostoru koordinate centroida grupa na prvoj diskriminativnoj osi pokazuju slijedeći rang grupa ispitanika prema težini kriminalne i prekršajne aktivnosti u postpenalnom razdoblju (Tablica 4):

1. Muškarci — dom za preodgoj
2. Muškarci — odgojna ustanova
3. Žene — dom za preodgoj
4. Žene — odgojna ustanova

5. ZAKLJUČAK

Iako se u razmatranju problematike kriminaliteta žena polazi od već uvriježenih mišljenja i na određen način interpretiranih statističkih pokazatelja (npr. smatra se da su žene delinkventnim ponašanjem učinile dvostruki prijestup; i nad svojom "socijalnom ulogom" i stereotipom "ženstvenosti"; nekritički se usvaja stanovište da je socijalna uloga žene, tako i u kriminalitetu, prije svega određena njenom anatomsom građom), treba upozoriti da su razlike u delinkventnom ponašanju osoba muškog i ženskog spola malo istraživane

i kod nas i u svijetu. Ne upuštajući se u raspravu koliko je već takvo marginalno tretiranje tog problema indikativno za shvaćanja kako i na koji način će se izmijeniti socijalni standardi, pa i sama uloga žene u suvremenom društvu, činjenica je da je u ovom društvenom momentu potreba takvih istraživanja još uočljivija, jer se neke socijalne razlike među spolovima, a posebice kulturološki aspekti tih razlika, vrlo brzo i korjenito mijenjaju.

Apostrofirajući potrebu za sustavnijim i brojnijim istraživanjima tog problema treba istaknuti teškoće koje se neprestano javljaju već u prvim fazama takvih radova.

Naime, pri konstruiranju instrumentarija za navedena istraživanja ne respektiraju se dovoljno razlike između muške i ženske populacije koje su sociološki uvjetovane. Prema tome, treba uvijek uzimati u obzir činjenicu da su rezultati i ovog, kao i nekih drugih novijih istraživanja s tog područja osnovani na prikupljanju podataka pomoću varijabli (u ovom slučaju tzv. klasičnih varijabli efikasnosti resocijalizacije) koje ne uvažavaju različite kriterije i zahtjeve koje pred osobu muškog i ženskog spola postavlja njihova mikro i makro socijalna sredina, pa tako i u postpenalnom razdoblju. Često upravo tako različiti kriteriji i različita očekivanja predstavljaju i generator bitno drukčijeg vrednovanja uspješne socijalizacije, odnosno resocijalizacije muškaraca i žena. Ovdje nećemo posebno isticati već uočene i opće poznate nedostatke objektivnih varijabli aktuarskog tipa.

Dalje, iako rezultati istraživanja pokazuju da su muške osobe poslije institucionalnog tretmana sklonije vršenju krivičnih djela i prekršajnoj aktivnosti, a da je udio osoba ženskog spola u komparaciji s krivičnom i prekršajnom aktivnosti veći u

socijalno—patološkim oblicima ponašanja, ne može se jednoznačno tvrditi da je takva situacija uvjetovana određenom psihičkom strukturom žena, biološkim obilježjima, pa čak i "različitim karakternim osobinama". Treba odricati naučnost svakoj tvrdnji da je kriminalitet "muška pojava", te da će i dalje pokazivati stabilnost u učestalosti i strukturi kada su počinio žene. Dapače, uz respektiranje predominantnosti sociološko—kulturoloških faktora u tretiranju ove pojave (na što upućuju sva novija istraživanja) može se očekivati da će određene društvene promjene koje lišavaju žene "socijalno zaštićenijeg položaja", a da ujedno ne utječu u dovoljnoj mjeri na promjenu okoštalih shvaćanja o njenoj socijalnoj i spolnoj ulozi, stvarati plodno tlo i za nove oblike kriminaliteta.

Vjerodostojnim se doimlju upozorenja raznih autora da se malo vodi računa o potrebama promjena u samoj svijesti žene u određivanju svojih prava i obaveza u odnosu prema užoj i široj socijalnoj okolini (o čemu bi se, bez daljega, trebalo voditi briga u provođenju institucionalnog tretmana osoba ženskog spola), te da takva

situacija stvara mogućnost za raznovrsne, pa i nove oblike socijalno—patološkog ponašanja žena.

Naravno, toj se pojavi nikako ne može odreći multikauzalnost, ali manjkavo i često "nenaučno" tretiranje problematike ženskog kriminaliteta i problema u tretmanu osoba ženskog spola zahtijeva da se naglašeno upozorava na složenost te pojave i na potrebu njenog adekvatnijega tretiranja fundiranog na znanstvenim spoznajama bez primjesa tradicionalizma i nekritičkog usvajanja stereotipa o prirodi žene.

Rezultati istraživanja s obzirom na razlike u devijantnom ponašanju oba spola promatrane kroz težinu zavodske mjere u skladu su s prijašnjim istraživanjima ove problematike. Prema težini kriminalne i prekršajne aktivnosti, kao i nekih drugih značajki ponašanja ispitanika u postpenalnom razdoblju, može se zaključiti da ispitanici koji su boravili u domovima za preodgoj pokazuju veću sklonost težim devijacijama u ponašanju, te je uspješnost njihove resocijalizacije manja. Uspješnost resocijalizacije ispitanika ženskog spola, globalno uzevši, čini se većom.

6. LITERATURA

1. BRAKE, M.: Nevidljiva devojka; kultura ženstvenosti protiv muževnosti. Podkulture (izbor tekstova), Istraživačko—izdavački centar SSO Srbije, Beograd, 1985, br. 1, str. 93–109.
2. COOLEY, W.W and P.R. LOHNES: Multivariate Data Analysis. John Wiley, New York, 1971.
3. DOBRENIĆ, T., V. KOVAČEVIĆ, K. MOMIROVIĆ i M. SINGER: Efikasnost metoda preodgoja u odgojnim zavodima i odgojno—popravnim domovima SR Hrvatske, Institut za kineziologiju, Zagreb, 1972.
4. EISENBERG, U.: Kriminologie. Carl Heymanns, Koln, 1979.
5. FERRACUTI, F., and G. NEWMAN: Assaultive Offenses (in) Handbook of Criminology, (ed.) Glaser, D. Rand Mc Nally, Chicago, 1974.

6. HOŠEK, A., K. MOMIROVIĆ i M. SINGER: Diskriminativna analiza sankcija u prostoru indikatora efikasnosti resocijalizacije, Defektologija, 1974, vol. 10, br. 1–2, str. 137–154.
7. JAŠOVIĆ, Ž.B.: Kriminologija maloletničke delinkvencije, Naučna knjiga, Beograd, 1978.
8. KOVAČEVIĆ, V., M. SINGER i K. MOMIROVIĆ: Relacije između sankcija izrečenih maloljetnim izvršiocima krivičnih djela i njihovog ponašanja u postpenalnom periodu, Defektologija, 1974, vol. 10, br. 1–2, str. 4–48.
9. MEJOVŠEK, M.: Razlike u autoritarizmu maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola nakon zavodskog tretmana, Defektologija 1985, vol. 21, br. 1, str. 25–30.
10. MEJOVŠEK, M.: Razlike u superegu maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola nakon zavodskog tretmana, Defektologija, 1985, vol. 21, br. 2, str. 41–48.
11. MEJOVŠEK, M.: Razlike u socijalnim stavovima maloljetnih delinkvenata prema spolu i težini institucionalne mjere (Neobjavljeni rad).
12. MILUTINOVIĆ, M.: Kriminologija, Prosveta, Beograd, 1969.
13. SINGER, M., K. MOMIROVIĆ, M. GREDELJ, S. UZELAC, O. ČALDAROVIĆ i A. KOSOVA: Struktura i teritorijalna raspoređenost kriminaliteta maloljetnika u Zagrebu. USIZ socijalne zaštite grada Zagreba – Zavod za socijalni rad i Sveučilišni računski centar, Zagreb, 1980.
14. SMITH, E.D.: Žene u zatvoru, Institut za proučavanje i postupak sa prestupništvom, Beograd, 1964.
15. ŠEPAROVIĆ, Z.: Kriminologija i socijalna patologija, Pravni fakultet, Zagreb, 1981.
16. UZELAC, S.: Uspješnost resocijalizacije maloljetnih delinkvenata u različitim odgojnim institucijama SR Hrvatske, Defektologija, 1982. vol. 18, br. 1–2, str. 161–167.
17. ŽAKMAN–BAN, V.: Razlike između maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola u efikasnosti resocijalizacije. Naučni skup "Istraživanja u defektologiji", Beograd, 1985.

Summary

Differences in deviant behaviour in the postpenal period, ranging from 4 to 8 years, were analysed in groups of different sex and subjected to different institutional treatment. The sample of subjects consisted of 838 juvenile delinquents who had been released from institutions for educational residential treatment and penal residential treatment, respectively. In order to analyse differences between the groups, the multivariate analysis of variance and discriminant function analysis were applied (the programs MANOVA and DISCRM).

The obtained results showed that the resocialization of male subjects is less successful, but that differences between sexes were determined by sociological and cultural factors had not been taken into consideration in research of this problem. It is obvious that delinquent behavior in women has its specific characteristics, and that changes in its frequency and modality should be expected. Since studies of this problem are very scant, and since they are characterized by a traditional approach, an intensive research of this problem is asked for.

The success of resocialization of subjects released from educational residential treatment, in global, is greater than the resocialization of subjects released from penal residential treatment, which is in accordance with the results of other studies done so far.